

ВИХОВНА РОБОТА

Петро Волошин

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

У процесі вивчення предметів гуманітарного циклу виникає необхідність підготувати молодших школярів до усвідомлення нових реалій у суспільстві на основі гуманістичних цінностей. Насамперед – це усвідомлення великої значущості символів державної влади, ролі громадських організацій у житті суспільства.

Головне завдання при формуванні громадянськості це те, що вся система виховних і навчальних дій повинна бути спрямована на виховання поваги до права; формування елементарних компетенцій, достатніх для захисту прав людини, свободи і законних інтересів особистості; правомірну реалізацію громадянської позиції.

Знайомство молодших школярів з правовими ситуаціями як ситуаціями вибору, вчинків і дій людини створює умови для особистісного самовизначення, для пошуку відповіді на запитання: «Хто я і чого я хочу».

Значна роль тут відводиться навчально-виховній концепції, яка створює умови для розвитку у молодших школярів громадянських якостей, що дозволяють позитивно взаємодіяти з інституціями громадянського суспільства, набувати умінь і навичок соціальної самореалізації при вирішенні конкретних особистісно і суспільно значущих проблем, визначати стратегію індивідуальної поведінки в соціумі.

Виключно важливо уже в молодшому шкільному віці починати підготовку до сьогоденних і завтрашніх умов економічного і політичного життя суспільства. І тут основне завдання полягає в тому, щоб сформувати у них уміння швидко знаходити своє місце в житті, визначатися з навчанням, отримати необхідні практичні навички і соціальні уміння.

Отже, пріоритетним завданням при вивченні предметів гуманітарного циклу стає створення такої сукупності умов розвитку молодших школярів, яка забезпечить у майбутньому їхню готовність жити і успішно діяти у світі загальнолюдських цінностей.

У педагогічному плані це означає, що школяр початкової ланки навчання повинен оволодіти не тільки відповідною сумою знань, розвиненим формальним інтелектом, що формується у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу, але й іншими здібностями: критичним мисленням, умінням діяти в реальних життєвих ситуаціях, вибудовувати власну життєву позицію, набувати елементарного досвіду самостійної діяльності і особистої відповідальності.

При проведенні дослідно-експериментальної роботи ми виходили з

того, що процес формування громадянськості молодшого школяра має бути безперервним, тобто, включати урок, позакласні заняття, громадську діяльність. Застосування ж відповідних і ефективних форм і методів виховання громадянськості покликане сформувати в особистості когнітивні, нормативні та поведінкові норми, вміння міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, аналізувати проблеми, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати вмінь та навичок адаптації, захищати свої інтереси, поважати права й інтереси інших, само-реалізовуватися тощо.

Основне положення, яким ми керувалися у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу полягало у спеціальному використанні змісту предметів для впливу на різні компоненти громадянськості (емоційний, когнітивний, аксіологічний та праксеологічний).

Теоретичний аналіз підручників дозволив зробити висновок, що гуманітарна освіта покликана допомогти людині правильно оцінити можливості для своєї самореалізації. Гуманітарні дисципліни здатні стати теоретичною базою для виховання громадянськості молодших школярів.

Отже, вирішення завдань виховання громадянськості молодших школярів, прилучення їх до громадянських цінностей суспільства практично повністю лежить у площині вивчення предметів гуманітарного циклу. Це педагогічно керована і регульована навчально-виховна діяльність, що включає різні види і форми роботи, спрямовані на виробленні поваги до закону в країні, а також на формування ціннісно-особистісних діяльно-практичних якостей громадянськості у нових поколінь українців. Виховання громадянськості має бути спрямоване на розвиток усіх сторін цієї інтегративної якості особистості.

Основне завдання, яке необхідно вирішувати учителям при вивченні предметів гуманітарного циклу – допомогти дитині з'ясувати своє місце і роль в суспільстві, механізми власної поведінки та поведінки інших людей, збагатитись світовим і вітчизняним соціальним досвідом, закономірностями історичного розвитку своєї Батьківщини, навчитись цивілізовано спілкуватися з навколишнім середовищем, жити у злагоді з природою, навчитись мислити, зрозуміти цілісність і багатомірність світу, сенс людського буття. Предмети гуманітарного циклу є фундаментом сучасних наукових знань про людину як об'єкта-суб'єкта соціалізації, про суспільство та культуру.

Як бачимо, гуманітарній освіті характерна функція виховання громадянськості людини – освоєння сконцентрованих у гуманітарній освіті знань, які розкривають узагальнений та науково осмислений соціальний досвід як всього людства, так і окремих людей (історичні та літературні герої). За умов, що склалися, початкова ланка освіти повинна закласти передумови формування громадянськості молодших школярів, що передбачає насамперед освоєння нагромадженого суспільством соціального досві-

---

ду, який реалізується через ознайомлення з ідеалом виховання і стереотипами поведінки, схваленими суспільством і зафіксованими в нормах моралі і права, звичаях і традиціях народу.

Твори, що вивчаються на уроках, на думку багатьох українських педагогів, мають бути пройнятими ідеалами добра, краси і гуманізму, але й показувати дітям справжнє життя. Немає жодної потреби оберегати дитину від усвідомлення того, що в світі є багато горя, страждань. Навпаки, необхідно навчати її любові, співчуття до тих, хто страждає, але не переобтяжувати життєвими сценами, щоб запобігти «викривленню душі». Поезії проникнуті любов'ю до людей, культури, природи, історії України несли значний громадянський потенціал і були покликані стати могутнім засобом виховання.

Зробивши ретельний аналіз текстів підручників, ми прийшли до висновку, що їх вивчення та аналіз має резерви і суттєве значення для формування громадянськості школярів. Однак, на практиці ці резерви не завжди використовуються. Щоб максимально використати ті можливості, які впливають з логіки кожного предмета, ми прагнули ретельно добирати матеріал до уроків, враховуючи його пізнавальну і практичну цінність, а також методи та прийоми аналізу, виховні впливи на ті чи інші якості громадянськості особистості.

У процесі експериментальної роботи ми дійшли висновку, що ефективність формування громадянськості молодшого школяра можна суттєво підвищити, якщо організований учителем навчально-виховний процес буде спеціально зорієнтований на розвиток громадянськості, що стане умовою розвитку комплексу якостей особистості, що створять можливості для їх реалізації у будь-якому виді громадської діяльності. Ми прагнули до того, щоб літературні художні твори оцінювалися школярами через співвіднесення їх з потребами та суспільними ідеалами суспільства і переживалися школярем як особисто для нього значущими. Накопичення таких художніх вражень приводить до якісних змін у потребах особистості, коли потреба прилучення до громадянських цінностей переростає у потребу вищого рівня – необхідності збереження і дотримання їх. Адже молодший школяр стає особистістю, коли нейтральність, байдужість по відношенню до найближчого оточення стають мінімальними.

З вищесказаного випливає, що педагогічне керівництво даним навчально-виховним процесом вбачаємо у створенні комплексної системи формування громадянськості молодшого школяра.

Ми визначили головні *завдання*, що спрямовані на формування громадянськості молодших школярів. Подаємо їх на чотирьох взаємозалежних рівнях:

– *на емоційному* – набуття емоційного досвіду, формування таких емоційних, духовних ставлень до себе, суспільства й держави, до світу в цілому, що характеризуються дисциплінованістю особи, повагою й дові-

рою до інших і до державної влади; спроможністю гармонійно поєднувати патріотичні, національні й правові почуття; розвиток визначених громадянських чеснот;

– *на когнітивному* – формування громадянської гідності, розширення кола знань про Конституцію, права та обов'язки дітей, традиції і звичаї свого народу, державну мову; розуміння основних громадянських понять;

– *на аксіологічному* – оцінні судження про себе, свої якості, аналіз власних і чужих вчинків та їх наслідків, усвідомлення себе як громадянина України, потреба у дотриманні правових норм суспільства;

– *на праксеологічному* – здатність до самореалізації, у тому числі і творчої, ініціативність, участь в органах самоуправління та інших громадських організаціях, що має особистісну і громадську значущість.

Отже, цілісний комплекс формування громадянськості складається з основних чотирьох компонентів. Кожен з них, як частина єдиного цілого, відносно самостійний і має специфічні особливості, зміст, мету, завдання, форми і методи виховної роботи з дітьми.

Виховання громадянськості молодших школярів через предмети гуманітарного циклу не повинно зводитися виключно до передачі практичних знань. Воно повинно змінити ставлення до навколишнього середовища, забезпечити у молодших школярів гнучкість мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. – К.: 2006. – 40 с.
2. Концепція національної системи освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1999. – № 8.
3. Сухомлинська О.В. Концепція громадянської освіти в школах України // Шлях освіти. – 2001. – № 1. – С. 26–31.